

KEYNEKA WAYERÊ HOT BIRAYAN SERA TEHLİLÊKO SEMİYOTİK

A Semiotic Analysis Of The Sister Of Seven Brothers

Mehmet ASLANOĞULLARI¹

KAKIL

Semiyotik, yo teoriya edebiyati yo. Eno metod; estanik, mesela, şiiir, film, reklam, poster u kayan dı çı tewır mocnayoği esti inan mocneno ra, prensibanê zıwanşınasi ra havilê vineno u eni mojnayoğan tewil keno. Nuşteyi edebiyat heta eyro pê ciya-ciya metodan tewil bi. Nuşteyi klasik ê edebiyatê Bısilmanan cuaver şerh beni u nu waharê nuşte nu zi zobina nuštoğan eni eseri tewil kerdeni. Eyro semedê tehlilê nuşteyan gelek metod u teori esti. Semiyoloci zi eni metodan ra yo wo. Edebiyatê Zazaki dı eseri tor muhimi estanik i. *Kêyneka Wayêr Hot Birayon* zi coğrafyaya Zazaki dı pê sernameyanê ciyayan vaciyena u varyantê aye bedilyeni. Mı ena xebat dı yondes varyantanê “Keyneka Wayerê Hot Birayon” ra varyantê Suphi Aydın goreyê semiyoloci tehlil kerd u ez wazeno dınyaya estanikanê Zazaki kıfş bıkeri. Ez hewidar o kı pê tehlilkerdışê ena estanik manayê zeminê estanik, vaciyayışê estanik u binê vaciryayışê estanik dı çı esto ez aye bımocni ra.

Vacêki muhimi: Estanika Zazaki, Nişani, Tehlilê Semiyotik, Keyneka Wayerê Hot Birayan

ABSTRACT

Semiotics is a literary theory. The semiotic method uses the principles of linguistics and interprets the signs in tales, stories, poems, series, advertisements, posters and games. Literary products have been interpreted by various methods. The classical products of Muslims were once expounded and either

1 Wezifedarê Musnayışi, Universitaya Çolig, Zıwani u Edebiyatê Rocvete, Qısıma Zıwan u Edebiyatê Zazaki, maslanogullari@bingol.edu.tr

the writer or another author wrote on the same product to annotate it. Today various approaches and theories are used for literary analysis. Semiotics is one of the most notable theories. The most significant written works in Zazaki literature are tales. “Keyneka Wayerê Hot Birayon” is told in every county of the Zazaki spoken geography and it has various variants. In this study, I will analyse the version collected by Suphi Aydın and try to discover the world of Zazaki tales. I will try to reveal the meaning in the discursive, narrative and deep level in the story.

Key words: Zazaki Fairy Tales, Signs, Semiotic Analysis, The Sister of Seven Brothers

DESTPÊK²

Kelimaya mocnayoğ, zıwananê Rocawan dı Yunanki σημεῖον sêmeion “işaret, nişan” ra veciyaya. Tırki dı ‘işaret’, ‘simge’ nu zi hetê zıwanşınasan tor zaf bı “gös-terge” çarniyena. “Semiyotik, tarixê fikıryayışê Rocawan dı daima yo doktrina mocnayoğan etiket biya”³ u kılmi ra “xebata işaretan” wesıfıyaya. Eco, wesıfnayışo hira vırazeno u vano “semiyotik her tewır mocnayoğ dı elaquadar beno”.⁴ Goreyê eno wesıfnayış, mimikan ra bıgerên heta eşyayan heme çi kueno sahaya semiyoloci. Eno mefhum, seserra 17ın dı hetê entelektuelanê Roşnbiyayış John Lockeı ra ameya xebıtınayış u Locke -geringa ewil- kerdo eşkera kı eno mefhum yo “branşê felsefeyi yo”⁵, u semiyoloci, kontekstê “Doktrina İşaretan”⁶ dı tehlil kerdo. Eyro semiyoloci yo teoriya manakerdış/manadayış tarif bena.

Semiyoloci, yo teoriya edebiyati yo. Eyro semiyoloci yo disiplin zi name kenı. Ena disiplin metotanê zıwanşınası şıgılnena u filma seri, kay, reklam, poster, şiir, estanık u meselan dı çı tewırê mocnayoği esti inan izah kena. Semiyoloci dı dı heb konseptê zıwanşınası zaf şıgıliyenı: mocnayoğ [signifier] u mocnaye [signified]. Mocnayoğ çik mocneno, belu keno u herında xu dı her tewır çi mocneno ra. Zıwanşınası dı zi mocnayoğ ‘benateyê yo çi u yo name dı yo tekilê nêyo, benateyê yo konsept [signified-mojnaye] u qalıba veng [signifier-mojnayoğ] dı yo bestiyayış o. Qalıba vengi vengêko fiziki nêyo, tesiro kı goşdar pê hisanê xu arqılyeno cı o tesiro psikolojik o.⁷

2 Ena maqala dı kelımayı kı kıtabê *Welat Şêrq ra Sonık* ra gırıyayı miyanê tekstı dı seni viyerti una ameyi nuştış. Ayera maqala dı hem tıkê kelımayı lokal şıgıliyayı hem zi dı tewırê alfabayı ayseni. Hetê alfaba ra ma nuştıyê xu dı herfanê “ı” u “i” şıgılna la varyanta kı ma sera xebıtyayı tedi herfa “ı” u “i” şıgılyaya. Heme kelımayı kı italik nusıyayı şıklê nuştışê kıtab mocneni.

3 Umberto Eco, *Semiotics and the Philosophy of Language*, Indiana University Press, Bloomington, 1984, r. 26.

4 Daniel Chandler, *Semiotics-The Basics*, Routledge, Abingdon, 2002, r. 2.

5 Martin Brownen-Felizitas, Ringham, *Dictionary of Semiotics*, Cassell Wellington House, London, 2000, r.2

6 e.n.v., r. 12.

7 Daniel Chandler, *Semiotics-The Basics*, Routledge, Abingdon, 2002, r. 14.

Mesela îşaretanê trafiki ra her yo yo mocnayoğ ê. Îşareta sur yo mocnayoğ a, icabkerdişê nêşiyayîşê wuverê peyayan zi mocnaye wo. Semiyotiksînas ze yo tekst tehlil keno, o tekstî dî îşaretan vineno, qodî [code] kî a îşaret dî esti inan tesbit keno. Mocnayoğ u mocnaye ra veciyeno rahar u benateyê mocnayoğan dî çı tekilê esta inan mocneno ra. Cuapey zi îşaretanê tekst, heqîqeti universalî kî tekst dîma esti, şiretanê exlaq, u fîkîrî kî hiş u vira kolektif dî esti inan qırqırneno. Merdumo kî newe şiyoye bajar u wazeno o bajar kîş bîkero şebeyneyayo mocnaşinas.⁸

Merdumo kî newe şiyero yo bajar qet xebera yî o bajarî ra çînêya. Semedê şinasnayîşî oniyeno dormaleyê xu. Hêvêr oniyeno insanan. Ceniye, camêrdî, qeçeki, cîl u kîncê yîn, zîwano kî qal keni u yobinan dî seni tekilê vîrazeni diqeta ma anceno. Mağazayî, rengî, lembayî, merdumo kî verê qaldırımı dî parse keno, panoyê reklamanê mağazayan, semboli kî serê panoyan dî viyereni u tekliya eni sembolan u fîkîryayîşê ma heme diqetê ma anceni. Keyeyî, nuştayî kî verê dîkanan dî dardbî, mimarî u.ê.b. Îşareti kî ma dora ewîl vîneni heme yo malumato umumi dano ma. Ma eşyayan şinasneni, tezadî diqetê ma anceni, eşyayî goreyê yobinan seni ayseni, erebayî kî raharî ra viyereni u vengi kî çorşme ra yeni heme waharê yo mana yê. Mocnaşinasoğ zi wexto kî dora ewîl oniyeno yo tekstî ra -ma vacî estank ra- gelek eşyayan vineno, karakteran tehlil keno, biyayeyî zê merg, lej, biyayîş, zewac, ifadeyê wext, karakterê holê u xîrabê, cayo kî hedîsayî tedi viyereni asan fehmi benî. Cuapey oniyeno bestiyayîşê karakteran u hedîsayan u seyrê hedîsayan temaşe keno. La eni têna mocnaşinasoğî rê qîm nêkeni. Gereka metini ra seni yo netice biveco? Metin pê kamci unsurânê kulturân moniyawo? Însano eyroyîm rê se vano?

Dî heb mektebê semiyoloci esti. Mekteba yoyîm pê nameyê Ekola Emerîqa name bena u temsîlkarê tor muhimi ya ena mekteb Charles Sanders Peirce hesîbyeno. Eno mekteb mantîq u famkerdiş geno merkeza xu u zîwanşînasî besteno felsefe. Xebata Peirce tor zaf mocnayoğan tesnîf kena. Mesela Peirce, mefhumanê îkon, indeks u sembol yobîni ra keno ciya. La Ekola Paris -kî pê ronayoğê zîwanşînasî⁹ Ferdinand de Saussure u cuapey zi pê Greimas temsîl bena- tekliya mocnayoğan u eni mocnayoğî tekstî dî seni yo mana veceni enê dî elaqadar bena. Eno hetî ra merdum eşkeno vaco kî Ekola Paris têna hira ya u yo metoda hira ardo verê çîman. Saussure, ena metod ‘semioloci’ name kerdo u goreyê yî ena disîplîn “mocnayoğî kî leteyê heyata içtimai yê inan xebîtnena” la Peirce ena disîplîn ra “semeiotic” vano, ena disîplîn mantîqî ra nezdi tekîldar keno u vano semiyotik “doktrîna mocnayoğan”¹⁰ a.

8 Brownen Martin- Felizitas Ringham, Dictionary of Semiotics, Cassell Wellington House, London, 2000, r. vii.

9 Justin Wintle, *Makers of Modern Culture*, Routledge, 2002, r. 467.

10 Daniel Chandler, *Semiotics-The Basics*, Routledge, Abingdon, 2002, r. 3.

Peirce u Saussure, dı heb ronayoğê semiyotik veyniyeni. Tradisyona Saussure dı ena disiplin “semiology” name bena u tradisyona Peirce dı ‘semiotics’ name bena. Eyro semiotics yo mefhuma şemsiya qebul bena u tēna zaf şıgulyena.¹¹ Goreyê Chandler, eyro yo çend mecmuayi, konferansi u bolê semiyotik bibi zi xu miyan dı yo disiplina akademik qebul nêbena. Aye kı xu semiyotikşinas mocneni heqıqet dı eni şexisi filozof, psikolog, sosyolog, antropolog, edebiyatşinas, estetik, teorisyenê medya, psikanalist u pedagog ê.

Teoriya semiyotik u zıwanşınasi yobinanı ra zaf nezdi ra elaqadar ê. Saussure vano: “Semedê tever eştişê problemanê semiyoloci, xebata zıwananı ra mınasib yo xebat çinêya”.¹² Saussure, zıwanşınasi zi binê semiyoloci dı vınenı u una vano: “Zıwanşınasi ancax yo gıleya ena zanayışi [semiology] ya. Qanuni kı semioloci kışkerdi zıwanşınasi dı tetbiq beni. Goreyê ena tesbit semiyotik miyanê disiplinê manakerdişı dı yo disiplina serın a. Goreyê Saussure, mocnayoğı zıwanşınasi pê “veng-işaret” nu zi pê yo mocnayoğı maddi (signifiant) u yo mocnaye (signifié)-kı mefhum o-benatê inan dı tekilê karakterize keno.

Temsilkarane tor muhımanê Ekola Paris, A. J. Greimas, xebatanê Vladimir Proppi -Şarşınaso Sovyet- ra cesaret giroto u eni modelanê zıwanşınasi estanıkan dı tetbiq kerdo. Aya kı Propp “fonksiyon” name dabı cı heqıqet dı fiil u kerdoğ, yani çeku (cumla) bı. Hona struktura kı Propp hot qatê kar name kerdı bı hirı cı bı (obje/subje, şırawıtoğ/gırotoğ; hetkar/manıkar) u eni cıti tezadı ra ameyi meydan.

Zazaki dı gelek estanıki esti la miyane inan dı mı waya hot bırayan zaf şohretın dı. Ena estanıki her ca dı vaciyena u dakeraya ena estanıki mı rê enteresan amê. Ma ena estanıki qıciya xu dı pılanê xu ra goşdari kerdeni. Biyayeyi kı ena estanıki dı viyereni xıtabê pılan zi keni, eno semedı ra mı ena estanıki vıcina. Keynaya wayerê hot bırayan hetê tewırê cı manena “qehremana masum u eziyet vıneyoğ”. Eno ifade tor verin serra 1927 dı hetê Aleksandr Isaakovich Nikiforov şıgulyawo.¹³ Nikiforovi ra dıma zi gelek folkloristan estanıkanê *Sindrella*, *Rapunzel*, *Rında kı Gem dı Kuena Ra* u *Sıpiyê Vor (Scheewittchen/Pamuk Prenses)* eno tewırın ra hesıbnayo.

Keyneka Wayerê Hot Bırayan heta eyro pê nameyanê cêrinan neşır biya: 1-Hera Welne¹⁴, 2-Yo Way û Howt Bırayı¹⁵, 3-Weykı w Huwt Bırı¹⁶, 4-Hera Her-

11 Nöth, Winfried (1990) Handbook of Semiotics, Bloomington, IN: Indiana University Press, s.14.

12 Saussure, (1916/1983), *Course in General Linguistics* (çarnayoğ: Roy Harris), London: Duckworth, r.16.

13 Steven Swann Jones, *Perspectives on the Innocent Persecuted Heroine in Fairy Tales*, Western Folklore, C. 52, Num. 1, Konun, 1993, r. 13.

14 Xal Çelker, *Welat ra Şanıke Şani*, Tij Yayınları, İstanbul, 2005, r.83-98.

15 İsmet Bor, *Vistonikê Dadiya Mi*, İstanbul, Roşna, 2013, r.201.

16 Memê Hilkeciği, “Weykı w Huwt Bırı”, *Bırnebûn*, İsvaç, 1999, S.7, s-r.87-90.

rine¹⁷, 5-Devê Howt Sareye¹⁸, 6-Kêyneka Wayêr Hot Birayon¹⁹, 7-Wayê ve Hot Birawû²⁰, 8-Waya Hewt Biraran²¹, 9-Pira Hewtsera²², 10-Wayê Hot Birayon²³, 11-Waye û Hewt Biraye²⁴, 12-Heso Çi'harçim²⁵.

1. SEWİYAYA VACİYAYIŞI

Eq merdum wazeno yo metin pê detayan akero/warye veco, gereka merdum hêvêr ena tekst parçe kero u pê qısmıan tehlil kero. Ena dereca dı manayê moc-nayoğan kı zemin dı yê eni tehlil benı. Ena sewiya dı vacêki/kelimayi, çekuyi/cumlayi u maddeyi gramer tehlil benı.

1.1 Semboli

Eni unsuri pê wasılanê hisan dınyaya fizik dı fam benı. Semedo kı wendoğ nu zi eşnawıtığ hisa dınyaya raştikin his bıkero eni unsuri lazım ê, gon wendoğ u eşnawıtığ hişa xu dı rocgar u mekan bıvino. Tehlilker ena darağ dı vacêkanê tekstan goreyê xısusiyetanê inan tesnif keno. Greimas, ena gruba vacêkan una izah keno: “Eni kategoriyê semantik zafqatın ê u semede ma wendışê mesela yo form dı keni mumkin”. Eni gruba vacêkanı ra izotopi vaciyeno. İzotopiye xu miyan dı goreyê tezadi tesnif benı. Mesela ma miyanê tekstı dı cumlaya “Ehmed pil o” pê cumlayan binan nani têvera u ma una mana dani cı. “Her çi, goreyê tezada xu zaniyeno”. Wexto kı tezadi mocniyena, merdum ena tezdad ra mahiyet u vıraştışê heme çi têna asan fam keno, u mana goreyê tezdad veceno. Grupkerdişi dıma yo çend listeyi veciyeni werte. Merdum oniyeno eni listeyan u kelimayi seni vıla bi enê vineno, kamci kelima çend gering şıgulyaya, giraniya yo kelima miyanê tekstı dı senin o ena bena zelal. Ma zi ena estanık dı vacêkan goreyê çi (obje), ca, ifadeyê rocger (zeman), karakter, hedisa u hal tesnif bıker.

17 Mihani Licokic, *Sanikan û Deyiranê Licê ra*, Vate, İstanbul, 2007. r.73-86.

18 Ali Aydın Çiçek, *Sayê Marû*, Vate, İstanbul, 2012, r.33-47.

19 Suphi Aydın, “Kêyneka Wayêr Hot Birayon”, *Welat Şêrq ra Sonik/Marchen aus dem Morgenland*, Landeszentrale für politische Bildung, Hamburg, 2015, r.54-57.

20 Nadire Güntaş Aldatmaz, *Folklorê Kırmancan Ser O*, Roşna, Diyarbakır, 2014, r.183-186.

21 Feyza Adabeyi, “Waya Hewt Biraran”, *Estanekanê Sêwregî ra*, Vate, İstanbul, 2005.

22 Malmısanij, “Pira Hewtsera”, *Folklorê Ma Ra Çend Numûney*, Çapo 2., n.ç., Diyarbakır, 2000, r.201-206.

23 Seyîdxan Kurij, *Arwûn û Lûy-Sonikî Çoligî*, Nûbihar, İstanbul, 2014.

24 Danyal Apuhan, *Vistumkuni Zazakiye Çewlig dı Bawerî Bêbini*, Tezê Lisanso Berz, Universitaya Bingol, 2015, r. 88-96.

25 Mahmeşa-Vîzêr ra *Ewro İstanikê Zazayan*, Vêjyayışê Tiji, İstanbul, 2007, r. 15-20.

Estanika Kêyneka Wayêr Hot Birayon dı İzotopiye Semboliki Çiyi (Objeyi)²⁶

<i>adir</i> 54,55(6x)	<i>astıraq</i> 57	<i>astuar/astuaron</i> 56(2x)
<i>awk/ayk</i> 56(2x),57(4x)	<i>ber</i> 56(8x)	<i>bîlûr(ê awk)</i> 56(3x)
<i>cilon</i> 55(3x)	<i>çal/çalik</i> 56(3x)	<i>çêlê adir/çelon adir</i> 55(4x)
<i>çi</i> 54,55(4x),56	<i>dermon</i> 57	<i>derzîn</i> 57
<i>dexnî(yon)</i> 55(2x),56	<i>eskic(on)</i> 55(2x)	<i>estê mar</i> 57(3x)
<i>gezo villin</i> 54(3x)	<i>guer</i> 54(5x)	<i>gûrçikon</i> 57
<i>kuari</i> 55	<i>kuêd</i> 56	<i>la</i> 55
<i>legen</i> 57(2x)	<i>lindon</i> 55	<i>mezel</i> 56
<i>mura</i> 54(4x),55(2x)	<i>nehon sulinon</i> 57	<i>non</i> 55
<i>qirş qal</i> 56	<i>la</i> 55	<i>lindon</i> 55
<i>toq</i> 57	<i>vaş</i> 56	<i>wel</i> 54,55

Karakteri

<i>biraw pîl</i> 55	<i>biraw qij/qişkek</i> 56(3x)	<i>biray (kêynek)</i> 55(2x)56
<i>biray qij/biraw qij</i> 55(2x)	<i>biray yey</i> 54, 55,56	<i>birayon</i> 54(3x),55(6x),56
<i>cinîyek</i> 54,57(3x)	<i>cityêr</i> 57	<i>di lac</i> 57
<i>felankes</i> 54	<i>guerim</i> 56	<i>hekîm</i> 57
<i>hot biray</i> 54(3x),55(4x),56(2x)	<i>hot kêynê(k)</i> 54(7x)	<i>kêynê</i> 54(5x),55,56(2x)
<i>kêyna</i> 54(3x)	<i>kêynek</i> 54(8x),55(10x), 56(17x),57(9x)	<i>kêyneka bîwayer</i> 56
<i>kêyneka w. hot birayon</i> 55	<i>kêynon</i> 54	<i>may</i> 54(2x),57(2x)
<i>may (kêynek)</i> 54(4x),55,56	<i>mîyerdon</i> 56	<i>mîyerik</i> 57(15x)
<i>pîr(a merdim wer)</i> 55,56(14x),57	<i>pîyerû pîya</i> 54	<i>qicon xwi</i> 57
<i>qij yey</i> 57(2x)	<i>şeş hemi biray</i> 55,56	<i>tixtor/toxtor</i> 57(2x)
<i>vêyv</i> 56	<i>vêyv (kêynek)</i> 56(3x)	<i>way</i> 56
<i>waya qişkek</i> 55	<i>wird lac yey</i> 57	<i>yo cinîyek</i> 57

26 Piyerê izotopiyan dı, miyanê parantezan dı numre u rîpelê kitab ayseno. Umara kî işareta 'x' dıma yena tekrarbiyayışê ena vacêk mocnena ra.

Cayi

<i>bîn yo sirgûlîyêr 56</i>	<i>cay birayon xwi 54(2x)</i>	<i>cay gezê villin 54</i>
<i>cayk 54</i>	<i>dîyar kueşk 55</i>	<i>dîyar yo kuêya 56(2x)</i>
<i>hêt bêra 56</i>	<i>icad/icara 56(2x)</i>	<i>ita, îti ya 54,56</i>
<i>kîye/kîyi 54(2x),55,56(7x)</i>	<i>kiştê inîd 56</i>	<i>kueşk 54(2x),55(3x)</i>
<i>mezel 56</i>	<i>mîyon cilon ra 55</i>	<i>miyon zerre kêynek 56</i>
<i>nata 56</i>	<i>nata weta 55(2x)</i>	<i>nizdî kueşkîd 55,56</i>
<i>nîzdîyonid 55</i>	<i>pê bêr 56</i>	<i>pê bonon 56(2x)</i>
<i>pê hot kueyon 54,56, 55(5x)</i>	<i>pê lindon cilonid 55</i>	<i>pê yo kuêd 56</i>
<i>rîyer 54,55(3x),56</i>	<i>rîyer ser 54</i>	<i>sêr çimen û mergon 56</i>
<i>sêr yo kuê(y) yazûyabona 54,56</i>	<i>teber/teberid 55,56(2x)</i>	<i>tedi 55(2x)</i>
<i>toq ver 56</i>	<i>vêr bêr kueşkê xwid 56</i>	<i>vêr fêk kêynekîd 56</i>
<i>vêr kueşkê (hot) birayon 54,55(4x)</i>	<i>vêr kueşkîd 56</i>	<i>yo het a/yo het ra 54,55</i>
<i>zerrê kîyi 55(2x)</i>	<i>zerrê kueşkê birayon xwi 55</i>	<i>zerrê pîzê kêynek 56,55,56</i>
<i>zerrê qirikê kêynek ra 56</i>	<i>zerrê yo kuarîd 55</i>	<i>zerre/zerri 55(2x)</i>

Rogari

<i>awi hayid 54</i>	<i>axir 55</i>	<i>axîr peynîd 54</i>
<i>çond ruêj 55,56</i>	<i>çond waxt 56</i>	<i>êr 56(2x)</i>
<i>eya hel(id) 54(3x),56,57(3x)</i>	<i>eya ruej 55</i>	<i>halag 54,55(7x),56(2x),57(3x)</i>
<i>hema 56</i>	<i>her ruej 56(4x)</i>	<i>hetonig 56(3x)</i>
<i>hin 54</i>	<i>hina 56</i>	<i>hona 57</i>
<i>honc 54,55,57</i>	<i>ina hel/na hel 56(2x)</i>	<i>inkay 55</i>
<i>key 55</i>	<i>narê 56</i>	<i>newera 57</i>
<i>ruejîb ruej 56 (5x)</i>	<i>ruejon 55</i>	<i>sêr sibay 55</i>
<i>siba(y) 55,56</i>	<i>şond(o) 55,56(2x)</i>	<i>tîm 54(3x),56</i>
<i>timo tim 56</i>	<i>waxtag 55</i>	<i>yo hefti 57</i>
<i>yo ruej</i>	<i>yo rûej 54,55,56,57(3x)</i>	<i>yona ray 54</i>

Hedisayi

<i>di lac cir bèn 57</i>	<i>gezo villin çînên 54(3x)</i>	<i>guêr biray ser sond wenên 54</i>
<i>guêr guêlik ser sond wenên 54</i>	<i>her herrin virazena 54</i>	<i>kêynon pîra merdim wer kên teber 57</i>
<i>mar kışen 57</i>	<i>mûyerik kêyneke gen 57</i>	<i>nob tepşen 55</i>
<i>pîşing yers bena 55</i>	<i>pîr vêşena bena tar 56</i>	<i>şîn sêyd 55,56</i>
<i>zocîyên 56</i>		

Hali

<i>ben şa/bên şa 55, 57(3x)</i>	<i>çin 54</i>	<i>êst 54(2x)</i>
<i>neftona (55(3x))</i>	<i>pûşmon bena</i>	<i>qayîl bena 54</i>
<i>tiz kena/kerd 54</i>	<i>vêng xwi birnên 54</i>	<i>vêşena 56</i>
<i>wîyên 54</i>	<i>nîben 55</i>	<i>yers bena 55</i>
<i>weş war 57(2x)</i>	<i>tiz kena/nîkerda 54(5x)</i>	<i>wîrzên wî 55</i>

Merdumo kî biono eni vacêkan sayê yin dî sembolî kamyo ca, obje nu zi name refere keni aye sera wahaêrê yo fîkir beno. Ma vacî merdumo kî cuaver ena estanîk nêwenda têna biono eni vacêkan ra, karakteranê tekst, zemanî kî benateyê hedisyayan viyerenî u objeyî kî metin dî viyerenî inan museno u eşkeno derheq viraştîş u şiyayîşê estanîk dî yo texmin bikero. Çımîg ena tekst zi zê heme teks-tan vacêkan ra vîraziyaya, merdum eşkeno pê eni vacêkan yo versiyona ciya zi bîyaro wıcuđ. Ma inka zi bionî eni izotopiyan u ma eni vacêkan metinî dî goreyê tezadî tesnif biker.

Tezadi

Cayi: Derheq ena izotopi dî tezadi kî cêr dî ameyî nuştîş eni esti.

(1) <i>ser</i>	<i>têveranên</i>	<i>bin</i>
<i>sêr kuê</i>		<i>bin yo sirgûltîyêr</i>
<i>nata</i>		<i>weta</i>
(2) <i>vêr</i>	<i>têveranên</i>	<i>pê</i>
<i>vêr bêr kueşkê xwid</i>		<i>pê hot kueyon</i>
<i>vêr fêk kêynekid</i>		<i>pê lindon cilonid</i>
<i>zerri/mîyon</i>		<i>teber</i>
<i>zerrê yo kuarîd</i>		<i>teberid</i>
(3) <i>îta</i>	<i>têveranên</i>	<i>ica</i>
<i>nizdî</i>		<i>duîr</i>
<i>nizdî kueşkid</i>		<i>yo hêta</i>
<i>kıştê inid</i>		<i>pê yo kuêd</i>
<i>hêt, tedi</i>		

İzotopiya kî estanîk dî derheqê ca şîgulyayî pê tezadiya (1) cuar-cêr, (2) vênî-peynî/zerre-tever, (3) etya-uca/nezdî-dur tesnif benî.

Rocgari

Estanik dı termi kî derheq rocgar şıgulyayi vacêki kî (1) karanê dewam kerdeyan mocneni, (2) hedisayi kî cad biyi u qediyayi inan mocneni, (3) hedisayi kî tekrar keni inan u (4) hedisayi kî yo hel dı (rocgar) bi inan ifade keni u çahar tewıran dı tesnif beni.

(1) Termi kî Fıilian Dewamkeran İfade Keni (2) Termi kî Hedisayanê Biyaye u Qediyaye Mocneni

çond ruej
çond waxt
çond waxt
êr
her ruej
narê
ruejib ruej
ruejon
yo hefti

axir
axir peynîd
eya hel
eya ruej
ina hel
inkay
sêr sibay
sibay
yo ruej
şond

(3) Termi kî Tekrar Biyayış Mocneni

hina
hona
honc
newera / tim / timotim / yona ray

(4) Termi kî Yo Hel Dı Biyi

awi hayid
helag
waxtog

Karakterî

Benateyê karakteran dı, tezadi, goreyê (1) ceni nu zi camêrd biyayış (2) insan nu zi dêw biyayış, (3) con nu zi kokım biyayış u (4) yo nu zi zaf biyayışê karakteran vıraziyeno.

(1) *mîyerik*
bira / biraw pîl
cityêr
di lac
wird lac yey
cityêr / tixtor
mîyerde
(2) *kêynek*
cinîyek
(3) *kêyna*
lac

têveranên

cinîyek
way / waya qişkek
vêyv
kêyna / kêynek
wayê hot birayon
vêyv
guerim
pîr
pîra merdim wer
cinîyek
mîyerde

biraw
way
biraw qışkek
 (4) *biraw pîl*
kêyna
kêynek
kêyneka bîwayer
kêyneka wayêr hot birayon
yo cinîyek
waya qışkek

mîyerik
cinîyek
biraw pîl
biray yey
kêynê
di lac
vêyv kêynek
wîrd lac yey
qij yey
pîyeru pîya

Hali

Estanık dı hali u dırumi kî ma eşkeni benateyê yın dı yo tekili vırazı eni yê.

<i>çîn</i>	<i>têveranên</i>	<i>est</i>
<i>wîyena</i>		<i>bermena</i>
<i>ben</i>		<i>nîben</i>
<i>eftona</i>		<i>neftona/tersena</i>
<i>qayil bena</i>		<i>pûeşmon bena</i>
<i>weş/weş war</i>		<i>niweş (kuena)</i>
<i>wirzên wî</i>		<i>kuena ra</i>
<i>ben şa/bên şa</i>		<i>yers bena</i>

Kelimayi kî ena estanık dı viyereni xuser yo manayê yın o muhim çinêyo. Ma gerek a eni kelimayi kamyoy fiil dı şıgıliyeni u ena tezadî işaretê çıta kena, kamci mana xu miyan dı kırışena enê bivec werte. Gelo vatoğ wazeno pê eni vacêkanê tezadiya mocnayoğan seni yo mesaj bîdo? Mesela benateyê konseptê *pîra merdimwer* u konseptê *cinîyek* seni yo alaquadari vıraziyaya? Nuştoğ/vatoğ wazeno seni yo mesaj bîdo? Una ayseno kî konseptê *pîra merdimwer* zê dêwê estanıkan binan yo karaktere xırab a u ayera pê eno name tewsif bena. Nuştoğ una keno kî wa ena cenî hişa insanan dı pê yo fiila xırab bıyero vir. Pê eno namekerdışı vatoğ wazeno ena fiila aye ya xırab ifşa bıkeroy u hişa eşnawitoğ u wendoğ dı una yo imaj bîdo a cenî.

Xura ena cenî zê cenîyan binan nêya, goştê insanan wena. Yena keyeyê *kêyneka wayêr hot birayon* u ber cenena, wexto kî keyna ber nikena a, aye ra wazena gışta xu binê beri ra derg kero u ya zi gışta aye ra guina aye bısıpo. Ze birayi keyna enê museni pê destanê yın ceza diyeno cı u aye kışeni. Labelê cuapey birayi ena keyna piya şini keyeyê ena cenî u her yo bira yo keynaya ena cenî dır zewıcyeno. Yani cenîya kî insanan wena benateyê keynayanê aye u insanan dı zewac beno. Ena zi mocnena kî heqıqet dı ena cenî semedê filanê xu eno name gena. Nuştoğ

wazeno aye pê fiila xu name bikero u ena his hişa wendoğ dı zi bımocno ra. Eg ena ceni tewirê insanan ra nêbeni laceki zi nêşkeni yın dır bızewıcı. Versiyonan binan dı herında ena ceni dı yo dêw viyeren. Yani xırabti u dışmenatiya insanan temsil kena u ayera yo insan nê yo dêw yena tewisif kerdış.

Yona unsuro kî *pîra merdimwer* xırab mocneno ra yo qala ena ceni ya. Ceni ze yena keyeyê waya hot bîraran vana: ‘*him kena gim kena ber şiknena tu wena*’. Vatoğ ena çeku dano vatiş kî wa wendoğ xırabi u kuretiya aye ra hayidar bo. Ceni, keyna pê şımitişê guina aye xapinena u vana ‘*Eg ti ber a mekirî ez ber kena a hem tu wena hem zî birayon tu wena*’. Yani keyna mewer zi pê guina aye idare kena! Hona zeg yena keyeyê xu keynayanê xu ra zi una vana u yın tehdit kena: ‘*Bueyê merdimun yena mi pîrnîk ver*’. Eno ifadeyê aye mocneno ra kî tewirê insanan boyê yın ra fam kena u zê heywananê koviyan zaf hol boy gena, eşkena boya insanan zi boyan binan ra têveco. Ena zi derheq tewirê ena ceni yo fikir dano ma.

Estanîk dı ifadeyê “*vêyv kêynek, kêynekê ma ra xû kên von tu sarrê daykê ma daw wi*” ra una yeno famkerdiş kî eni ceniya bîraranê keynek dı zeweciyayi la hona zi aye ra xu kenî çımîg merga dadiya xu ra aye mesuldar vineni u wazeni aye ra heyfa xu bıgiri. Ayera yo mar kenî miyanê auka aye u keyna zi a auk wena, qandê coy zerra aye maseno u mêrdeyanê xu ra vani, waya şıma nêweşa qıcan a, cı rê botan kenî. Cumlaya corin dı ifadeyê ‘*xu kên*’ u kerdina yın dı yo tekilê vıraziyena u wendoğ zaneno kî eni keyneki wazeni zarar bîdi keyneka wayerê hot bîraran.

Keyneka wayêr hot birayon -ceniye- zi holê temsil kena. Vêrniya estanîk dı dadiya xu ra musena bîrayê aye esti u zaf dur dı cuyenî, wazena inan bîvino. Pê hetkariya dadiya xu veciyena rahar, şıma resena koşka bîraranê xu. Keyeyê yın kena pak, cı rê werd pocena. Yo roc cı rê adır beno lazım, keye ra veciyena, şıma tever. Yo ceniya merdimwer cı rê dışmenati kena, her roc yena keyeyê bîraranê aye u guina aye wena. Coka pîra merdimwer guina aye wena, keynek roc bî roc bena neçar. Bîrayê aye ena hedisa ra beni hayidar u ceniya merdimwer kışeni. Ena gering zi botanê ena ceni sera bîrari a keyna aye beni serê yo koy dı verdenni. Uca dı yo cıtyer keyna vineno, aye xelîsneno u tedî zewicyeno. Eno sebeb ra keyna zot dana bîrayê xu u linga bîrayê aye dı asteyê mar veciyeno. Keyna ra wet ço nêşkeno o aste biveco.

1.2 Unsurê Grameri/Unsurê Sentaksi

Estanîk dı qehremana muhim bî *kêyneka wayêr hot birayon* şıgulyeno u merdum vineno kî ena karakter zaf muhim a. Versiyonanê binan dı bîrawo qıckek waharê yo name wo u nameyê yî Heso Çaharçım o, ena versiyon dı nameyê eni bîrayî nêvıyereno. Behsnêkerdişê nameyê eni bîrayî-merdum eşkeno mana bîdo cı kî-ehemiyeta karaktera vêrin (*keyneka wayêr hot birayon*) zêdineno.

İfadeyê *cayk benu cayk nêbeno* xuseriya rocgar u cayê biyaye mocneno u eno mana şedineno.

Estanik dı semedê karakteran kelimayi sifetan zaf nêşîguliye u nuştog/vatoğ wazeno xırabtiya karakteran pê sifetan nê, pê kerdena inan bimocno u una wendoğ/goşdar dı yo tesir vırazo. Yani nuştog/vatoğ heme çi direkt nêvano goşdar/wendoğ hesneno pê. Eno sebab ra ena zi ma eşkeni vacı kî estanik têna xıtabê qıcan nê xıtabê pılan zi kena. Wextog keyna hetê pıra merdımwer ra yo xırabê vinena, neheqê ra nu zi botan ra yo hedısaya xırab yena aye sare, vatoğ ifadeyo zê ‘Heyfo kî keyna ena xırabê diya’, ‘keyneka feqir’ nêşîgulneno u goşdar dı una yo hisiyat peyda beno: ‘Gelo neheqê kî ena keyna vinena, botan kî ameya ena keyna sera kam wext beno eşkera?’ Vatoğ eni ifadeyan nêşîgulneno kî wa goşdar enê sera bifikırıyo u xu hadre kero. Vatoğ, ena muhakeme goşdar/wendoğ ra wazeno. Nêşîgulyayışê eni ifadeyan mereqê goşdar zêdineno, estanik têna bena enteresan.

Cumlayi estanik sade yê u merdum asan fam keno. Xura eger una mebo yo estanik asan fam nêbena. Mıxatabê estanikan her dormaleyê heyati ra yê; qıcı, pili, keynayı, camêrdi. Ayera gani zıwan asan bıbo, şifreyi gani ehend asan bibi kî wendoğ/goşdar bıeşko şifreyan deşifre bıkeru.

2. USUL U METODÊ İFADEKERDİŞİ/SEWİYAYA HİKATKERDİŞİ

Ma ena estanik hırı sewiyayan dı tehlil keni, u sewiyaya dıyın sewiyaya hikatkerdışi ya. Sewiyaya dıyın dı vıraştış u forma estanik tehlil beno. Estanika *keyneka wayêr hot birayon* dı vatoğ teveri ra wo, şexıso hırın o. Zerra karakteran dı çi esto aye ra hayıdar o, waharê zanayışi wo. Karakteran dano qıseykerdış u qalanê karakteran, direkt nê, çarnaye, ano zıwan. Estanik wexto viyerte dı biya labelê Zazaki dı estaniki eğleb wexto hıra dı vaciyeni. Şîğulnayışê wexto hıra mocneno kî hedısayı kî estanikan dı viyereni hergo wext u hergo ca dı tekrar beni.

Ze ma bıon ifadeyanê estanik, ma vineni, dersi kî ma gereka hedısa u waqayan ra bıgır pê zıwano fesih u eşkera ifade beni. Goşdar ze estanik goşdari keno heme hedısa u waqa ra hayıdar o. Meselayi kî karakterê estanik tera hayıdar nêyo goşdar eni meselayan ra xeberdar u aşına wo. Hedısayı kî estanik dı viyereni herg yo waharê yo neticaya net ê u goşdar/wendoğ nêşkeno eni hedısayan pêser tewil bıkeru, mana bıdo cı. Vatoğ/nuştog pers nêperseno, yo hedısa nu zi yo kerden vatoğ seni vato una yeno vinayış, zobina yo mana nêkırışeno. Tekiliya sebab u netica sade u eşkera wo, kompleks u girift nêyo. Aye ra eni hedısayı u meselayi rocgar u çayo ciyayın dı tekrar beni.

Tehlilê ena sewiya hetê semiyotiki ra dı tewırê modelan ra havilê vineno: (1) Şemaya kerdoğanê vaciyayışi u (2) şemaya xası u hikatkêr. Eni modeli, vırazyayışê estanik ifade keni. Merdum eşkeno eni modelan têna yo paragrafa estanik nu zi piyerê estanik dır tetbiq bıkeru.

Ma hêvêr bion şemaya kerdoğanê vaciyayîşi ra. Ena şema şeş heb kerdoğanê hikat mocnena u piyerê tekliyanê estanîk u umumen heme tewirê bestiyayîşê insanana ana çiman ver.

A) Şemaya Kerdoğanê Vaciyayîşi

Ena şema, ‘sahaya kerdeni’ kî Propp pê detayan mota ra, inan kena sade u qehreman, karaktero xırab, hetkar mocnena. Tablo, tekliyanana cêrinan tewsiif kena:

1. Kerdoğ/Subje (Eksena Waştîşi)

Ena tekilê, tekilêya tor muhim a. Eger yo subje mebo yo kerdoğ zi nêbeno u kerdoğ zi bê subje nêbeno. Yo kerdoğ geyreno çik. Eno çî çiyedo aysaye, yo insan nu zi yo eşya, hergo çî beno. Reyrey kerdoğ u cıgeyrayîş yoyî ra zêdêr zi beni. Tabi eno kerdoğ u subje zê kerdoğ u subje yê grameri nêyi.

Kerdoğ: *Kêyneka wayêr hot birayon* (K)

Subje: Bırayî (S1), adır vinayîş (S2), waştîşê masumiyeta cı fam biyayîş (S3)

2. Hetkar/Manîkar (Eksena Vıraştîşi/Eksena Quweti)

Ze kerdoğ geyreno çik, eno geyrayîş dî hetkar u manikeri yî estî. Eni subje, xısusiyetê zerrın nu zi insani beni. Mesela pere u cerasumê beni hetkar, xızonê u keslanê beni maniker.

Yo varyantê dîşmeni zi anti-kerdoğ o. Anti-kerdoğ, cıgeyrayîşê yo kerdoğî rê beno mani, cı vero beno. Tekliya kerdoğ u anti-kerdoğ hergo tewir hedisyana karakterize kena; qehreman-karaktero xırab.

Hetkar: Dadi (H1), her (H2), bırawo qıc ve bırayî bini (H3), keynaya pıra merdımwer (H4), mar (H5), cıyer (H6)

Maniker: Dadi (M1), goş pê nêkuayîşê iqazan (M2), muraya almas (M3), pısing (M4), ters (M5), Karakteri xırabi: pıra merdımwer (M66) u keynaya aye (M7)

3. Şırawıtog/Gırotog (Eksena Komunîkasyon)

Şırawıtog awo kî kerdoğ dî yo fıkrı peyda keno u kerdoğ semedê eni (merdumi nu zi fıkrî) veciyeno rahar. Yani pê yona ifade ma eşkeni vacî kî şırawıtog dest pê kerden keno. Gırotog dî waştîşê yo kerden nu zi ihtiyacıya yo kerden vırazeno. Sewda u mecburiyeti, “*modalit*” yeni name kerdîş. Kontrat zi benateyê şırawıtog u gırotog dî vırazyeno. Ze gırotog eni modalitiyan peyda keno hini semedê cıgeyrayîşi hedre wo.

Şırawıtog: Kêmasiya bıbaran (Ş1), waştîşê bıbaranê xu vinayîş (Ş2)

Gırotog: Keyneka wayerê hot bırayan (G)

Leteyi Estaniki

Letewo Yoyın: Weziyetê Destpêki

Estanik,-zê heme estanikan-pê formelê *cayk ben cayk nêben*-dest pê kena u pê *hot keynê bân* dewam kena. Weziyetê destpêki pê cumlaya '*Dayê ez wazina şûer cay birayon xwi ya*' qediyeno. Eno qısım dı *keyneka wayêr hot birayon* u hot heb embazi aye esti. Ena lete, semedo kî hişa goşdar/wendoğ dı hisiyatê 'kêmasiya bîraran' bîyaro zıwan o sebebi ra esta. Keyna u embazi aye diyalog ra pê herg yo gorê bîraran xu sond waneni la keyna manga sera sond wanena u a hel dı arqilyena cı bîrayi aye çini. Cı rê beno mereq u ena kêmasê (§1) his kena u wextog şına keye, dadiya xu ra musena hot bîrayi aye esti u wazena şiyero bîraran xu het (§2).

Letewo Dıyın: Semedê Bîraran Xu Vinayış Rahar Veciyayışê Keyna

Keyna (K), dadiya xu vera geyrena kî şiyero bîraran xu het. Hêvêr dadiya aye wazena cı rê bîbo mani (M1) la keyna hona dadiya xu vero geyrena u ena dor dadi rola xu ya maniker ra veciyena, bena hetkar (H1) u semedê şiyayışê verê bîraran cı rê yo hera herrın (H2) vîrazena. Keyna, rahar dı muraya almas (M3) vinena, haya xu nêancena (M2) u aýera ceribnayışo vêrin dı sere nêbena.

Letewo Hirin: Resayışê Verê Bîraran ê Keyna

Keyna, resena koşka pey hot koyan ê bîraranê xu (H3) u kuena miyanê koşk, der u dormaleyê koşk ruena, kena pak u bîraranê xu rê şam kena hedre. Rocanê vêrinan dı xu bîraranê xu ra nîmnena, cuapey bîrayi aye keyna vineni. Piyer piya benî şa u yo ca dı cuyeni. Keyna, waştışê bîraranê xu vinayış (§2) ana ca.

Letewo Çaharın: Keyna, (K) hini verê bîraranê xu dı manena. Bîrayi aye keyna hesneni, vani '*ti çî bûr ti gon eyi çî ra tay çî bid ci, eger ti ci mêd, ya yêrs bena û welcaxon ona to sarrî ser*'. Keyna, pising nêvinena u zaf zi goş panikuena (M2). Pising, (M4) adır kena hona. Semedê vinayışê adri (S2) keye ra veciyena, kuena dur u yo koşk dı hot heb keynayan (H4) ra hetkarê wazena. Yi zi vani eg dadiya ma to bîvino zarar dana to la honci zi cı rê hetkarê keni u adır dani cı. Piramerdımwer (M6) yena keye, vana ez boyê insanan gena u keynayanê xu tersnena. Keynayi heme çî ra behs keni. Pir (M6) keyna dima şına. Rêça toleyê dexniyan ra şına u resena koşka hot bîraran. Ber kuena u keyna tersnena, vana, eg ti gışta xu binê beri ra derg mekeri ez ber şiknena to wena. Keyna tersena (M5) u zê aye kena. Eno weziyet yo çend roc dewam keno, peyni dı keyna bena neçar la verê bîraranê xu dı ena hedisa ra qal nêkena. Bîrayê aye weziyeti ra hayidar benî u keyna rê dam nani ro, aye kışeni. Her yo bîra yo keynaya pir dı zewıcyeno.

Letewo Pancın: Buhtan Bıyayışê Keyna

Keyna (K) u hot keynayê pira merdımwer (M7) hini yo keye dı maneni. Kışyayışê dadiya xu ra keyna mesuldar vineni. Yo tirmar keni miyanê auka keyna u vani keyna gurewo xırab kerdo. Bîraranê keyna xapineni u wazeni keyna

bıdı kıştış. Birayı nêwazeni waya xu bıkışı. Birawo qıc aye beno serê yo koyi u uca dı verdeno.

Letewo Şeşın: Fambıyayışê Masumêya Keyna

Keyna, (K) serê yo koyo yazıyon dı tıktêna manena. Bınê yo sırgulêr dı yo mar (H5) marê pizeyê keyna dı xeber dano. Yo cıtyer (H6) enê eşnaweno. Yeno verê keyna u vano mı dır bızewic. Keynaya bêçar u bêwahar zi enê qeblu kena. Cıtyer (H6), keyna beno keyeyê xu. Xeber dayışê maran ra musawo kı pizeyê keyna dı yo mar esto. Pizeyê keyna ra mar veceno u kışeno. Keyna zi enê ra musena kı pizeyê cı dı yo mar (H5) esto u semedo kı wazena masumiyeta cı eşkera bo, zot dana bırayê xu. Zota aye una ya: “*Birawo birawo, ti şuêr pê bonon, mela estê mar şuer tu lingona. Dermon dêrd tu qet çınıyeb, ti biyêr kêy mi mele dêrzînê dêst mi darbê lingê tuyad hama ya weşib*”. Keyna, cıtyeri dır zewicyena, dı heb qıcı aye beni. Benate ra serri viyereni. Birawo qıc yo roc uca ra viyereni. Ling pişte wo, her nişte wo. Qıcı aye eni merdumi vineni. Xeber dani marda xu. Keyna, merdumi ra vana bê, ez o esteyê mari linga to ra veci. Keyna, esteyê mari linga bırayê xu ra vecena. Çı bıyo şıyo bırayê xu ra vana. Mênk geyreno a. Birayı heme (H3), ceniyanê xu (M7) verdenu u newera zewicyeni. Peyni dı keyna resena miradê xu u bırayanê xu dı heyatêko mesud viyarnena (Ş2).

B) Şemaya Kakılın

Ena şema, geyrayış pê heme detayan mocnena ra.

Aqıt: Keyna (K), ze embazanê xu dı kay kena musena kı bırayê aye çını u ena zi keyna dı yo hisiyatê kêmasi vırazena. Semedê ena kêmasi (Ş1) dadiya xu dı qal kena u dadi ra musena kı hot heb bırayi aye (S1) esti. Kêmasiya bıaranan his kena u ena zi aye dı yo hisiyata vêrê bıarananê xu şıyayış (Ş2) vırazeno.

Testê Qimbiyayışı: Keyna, letewo dıyın ê estanık dı vera dadiya xu geyrena u peyni dı dadiya aye cı rê bena hetkar. Dadiya keynek zana kı keyna têna nêşkena şıyero verê bıarananê xu. Cı rê yo hera welın vırazena. Keyna, cerıbnayışo vêrin dı başer nêkena la peyni dı resena koşka bıarananê xu.

Serkotış: Testo kı qedera keyna belu keno eni testan ra yo zi geyreta resayışê verê bıarananê xu yo. Keyna, dora dıyın dı eno testi ra viyereni. Keye dı ze çik wena, nêdana pışing u eno testi nêviyereni. Adır vinena, la toleyanê dexniyan rışnena erd, ayera ceniya merdımwer keyna rehet vinena. Pir, aye ra wazena gıştı xu bınê beri ra derg kero u ya zi tersan ver zê pir kena, eno testi ra zi manena. Bena teyşan, lezabez auk wena u tirmar nêvinena, eno testi ra zi manena. Ze cı rê buhtan beno, zot dana bırayê xu ro. Testo peyni ra viyereni u resena bıarananê xu. Estanık zi zê estanikan binan pê yo neticaya weş qediyena.

Testê Wesıfnayışı: Ze resena koşka bıarananê xu, ya zi bırayê aye zi zaf beni şa. Peyniya estanık dı masumêya keyna fam bena u bırayê keyna poşman beni. Lakin ena poşmanê ifade nêbena, goşdar hesiyeno eno xısus.

3. SEWİYAYA XORIN

Ena sewiya ra sewiyaya tematik zi vaciyeno. Ena sewiya nêaysaye ya u pê mefhuman ifade bena. Ena sewiya dı benateyê hisiyatanê karakteran u dınyaya teveri dı-sewiyaya nişanan-tekilê vıraziyeno. Tekst dı çı tewir ercınayışê muhimi esti eni ifade beni. Semedê werte vetişê eni ercınayışê muhiman persi unayın persiyeni:

-Eger ma tezanê sewiyaya yoyın u dıyın pê yo çend mefhumanê muhiman (mefhumanê şemsiya) dı bıyaro yo ca çı tewirê tezadı veciyeni?

-Miyânê metin dı kutubanê manayê nêaysaye seni tesnif beni?

-Çı tewirê ercınayışan ra etya dı behs bena?

Estanika *kêyneka wayêr hot birayon* dı problemo tor muhim benateyê *keyna* u *pîramerdimwer* dı viyereneno. Awo kî karakteran keno hol nu zi xırab, kerdenê inan a. Seni kî mı cor dı vato ena estanik dı semedê karakteran sifeti nêşigulyayi, kerdenê yın şigulyayi u goşdar/wendoğ ra waziyeno kî wu bı xu pê vinayışê karê karakteran qerar bıdo kamci karakter hol kamci karakter xırab o. Labelê; hol timotim hol, xırab timotim xırab nêyo. Çımıg keynayê *pîramerdimwer* vênriya estanik dı keyna rê beni hetkar. Estanik dı hot birayê keyna-kî holan/insanan temsil keni-ze keyna rê buhtan beno aye ra nêperseni se biyo se nêbiyo, lezabez qerar dani u keyna beni pey hot koyan dı verdeni. Labrê eno zi problemê keyna u keynaya *pîramerdimwer* nêqedineno. Çımıg ê kî bıaran sera tesir keni u yın waya yın sera xapineni aye zi eni keyna yê.

Eger ma tezanê sewiyaya yoyın pê mefhumanê nêaysaye u umumi ifade biker tezadiyi cêrin yeni ma vera.

Kêmasiya bıaran ←————→ Estbıyayışê Bıaran

Estanik dı tezadiya-bêlka zi-tor muhim ena ya. Kerdoğ, vênriya estanik ra heta peyni, pê ena kêması u motivasyon hereket kena. Vênriya estanik dı yo sond wendış sera keynayı miyanê jobinan dı mınaqaşa keni u keynaya ma musena hot heb bırayı aye esti. Vana, qey bırayê mı esti u ez yın nêşinasnena, ez verê yın dı nêya. Dest kena pê, kuena rahar u eno geyrayış u waştışê bıaranê xu resayış heta peyniya estanik devam keno.

Hayıdar Bıyayış ←————→ Hayıdar Nêbıyayış

Dadi, keyna ra vana heta tı meşiyeri koşka bıaranê xu hera xu ra mevac 'çoş', la keyna goşdarê nêkena u ayera hero herrın beno vıla. Cerıbnayışo dıyın dı diqet kena u resena mıradê xu. Ze resena koşka bıaranê xu bırayı vani tı gereka çı bıweri bıdı pısing zi, goş pê ena tewsiye nêkuena u ayera pısing miza xu verdena adırı, adır şıno hona, nêşkena werd bıpoco. Eno sebeb ra semedê adır vinayışi şına tever u hedısayı xırabı beni.

Merg ←————→ Cuya/Hayat

Karaktera xırab-*pîra merdimwer*-çımanê keyna tersnena u her roc yena guina aye wena. Bırayi mesela museni u pir kişeni. Keynayê ena pira merdimwer cı rê buhtan keni. Veyvi wazeni keyna pê destanê bıaranan bıdı kıştış u tera heyfa dadiya xu bıgırı. La bırayi qeymiş aye nêbeni, keyna beni serê hot koyan dı verdeni. Qeymiş nêbeni keyna bıkışı la aye uca tıktêna verdeni.

Holê ←————→ Xırabê

Keynayê anti-kerdoğ-*pîra merdimwer*-verê estanık dı keyna rê beni ardımcı, adır dani cı la merga dadiya xu dıma keyna ra xu keni. Dadiya yın xırabê temsil kena, çımıg her roc guina keyna wena u keyna pê kıştışı gêf kena. Keynayê ena pir zi anti-kerdoği rê hetkarê keni u karakteri xırab ê. Mocnakê masumê *keyneka wayêr hot birayon* zi nımuneya holê ya. Masumêya cı ze maro kı bınê dara sırguliyer dı qal keno o wext fam beno u cı rê ardım beno.

Xetakarê ←————→ Masumê

Keyneka wayêr hot birayon bêxeta ya u masum a, wext pê sayeyê cıtyer mar zerra aye ra veciyeno xelisyena. Zewıcyena u yo keyeyê aye beno. Bırawo kı zot diyaya pêro a zot qebul bıya u linga yı masaya, yo hekimi ra zi derman nêdiyo. Serran dıma yeno nızdiya keyeyê keyna u laci keyna yı vineni, yeno verê keyna, keyna, este linga yı ra vecena. Keyna xu dana şınasnayış u newera yeni yoca.

Tekst dı çı tewırê ercınayışê universalı esti u inan ra behs bıyo? Ma inka zi bıronı metin dı hetê sosyoloci u kultur seni yo tekilê vıraziyena? Wendoğo eyroyın metini ra çı museno? *Keyneka wayer hot birayon* eyro ma ra vana se?

1- Estbıyayışê bıaranan muhim o u keyna eger bırayê aye çınêbi yo kêmasi ya. Estanık dı eno weziyet pê persa *Dayê qey biray mı çın?* dest pê keno u keyna ena kêmasi ra ancax bad yo diyalog hayıdar bena. La ena pers uca dı nêvındena u keyna hela kı musena bırayi aye esti kena kı bıaranê xu reso u yın bıvıno.

Hona, vêrniya estanık dı keynayı goranê bıaranê xu sera sond waneni u vani ‘*Guêr biray mi mirîed*’. Yani eger keynayan ra yo zur bıkero bırayê aye yo xırabê vıneni u goreyê eno sond eger keynayı zur bıkeri zerar veynayışê bıaranê xu ra beni razi.

Way u bırayi veyşayeyê yobinan ê. Coka bırayi qeymiş nêbeni waya xu bıkışı, aye beni koy dı verdeni, keyna zi una yo zot dana bırayê xu rê kı wa bırayi aye ling a esteyê mari bıvecıyo la têna ya bıeşko este bıveco. Ena zi mocnena kı keyna etya dı wazena yo cezaya şenık bıdo bırayê xu.

2- Ceniya miyanê cıya dı waharê yo rola pasif ê. Letewo peyın (letewo şeşın) dı keyna ze serê koy dı têna manena teklifê zewac ê cıtyer qebul kena çımıg bêçare menda. Eno dırum mocneno kı ceniya heyata içtimai dı zê camêrdan aktif nêyi. Ceniyan pasif, camêrdan aktif motış estanıkan dı xısusiyetêka umumi ya. Estaniki kı tedı “qehremana masum u eziyetvınayoğ” esti etya dı “cısne qehremanan

gereka çarçewaya sınıf u duzena sosyal biyero famkerdiş u masumiya qehreman u eziyet vinayış ideolojik vırazyeno.²⁷

3- Ceniye/keynaye miyanê keye ra, camêrdi teveri ra mesuldar ê. Sermiyan camêrd o, keywan ceni ya. Camêrd teveri dı xebityeno, seydarê keno, ano, ceni zi kena hedre, kena pak, ruwena, şuwena, pocena. Keynaya ma zi nemac dı warzena, keye dana arê, kena pak, werd pocena. Bırayi zi her roc şını seyd. Eni xısusiyeti derheqê werte veciyayışê estanık zi malumat dani. Yani estanık wexto kı insani egleb pê seydari keye kerdini ê wextan ra behs kena.

4- Adır, semedê cuya zaf muhim o. Endêk muhim o kı ze pısing adır kena hona keyna zaf qehıryena. Semedê adır vinayışı şına pey hot koyan. Coka adır heyata insan dı tor muhim o.

5- Karaktera xırab pê kerdenanê xu mocnena kı ya yo insan nê, zobina tewirê vıraşteyê Homayi ya.

6- Merdımatê, ganiyan dano çiko xırab kerdiş. Keynayê pira merdımwır, *kêyneka wayêr hot birayon* mesuldarê kişiyayışê dadiya xu vineni, ayera tirmar erzeni miyanê auka aye, cı rê buhtan keni. La dadiya yın her roc guina keyna şımena u zerar dana cı. Semedo kı a pir dadiya yın bi, xetaya dadiya xu nêvineni u keyna ra xu keni. Hetta bitersi dadiya yın yın zi wena, hona zi wazeni heyfa aye keyna ra bıgırı.

7- Masumê yo roc veciyena werte. İnsan çendêk buhtan cı rê bıbo zi peyni dı masumiya cı veciyeno. Estaniki pê yo neticaya weş/şaker qediyeni. Çımıg beni-adem ihtiyaciya yı hewi esto. Eger estaniki pê neticaya xırab bıqedı hewiya insan beno kê. Gereka awo kı peyni dı huyeno neheq nê waharê heq bo.

NETİCA

Rêzbiyayışê estanık ra merdum ena estanık yo hedisaya raştıkin hesabneno. Heqıqeti kı etya dı viyereni mumkin o kı heme ca dı bıviyeri. Goşdar/wendoğ eno tekst realist vineno. Eno tekst maneno estanikan binan. Çımıg vêrniya estanık dı ‘*cêk bên niben*’ vaciyeno. Eno zi mocneno kı ena hedisa belka zur a belka raşt a, feqet mumkin o kı her ca dı hedisayi unayın bıbi. Ena estanık tor zaf zi semedê keynayan ameya vıraştış. Keynaye gera diqet bıkeri, raharı ra şiyayışê xu rê, ronıştış u warıştışê xu rê camêrdan ra zêd diqet bıkeri.

Estaniki, biyaye u hedisayi kı ihtimal esto biyeri insanan sera inan pê zıwano mubalağayın vaciyeni. Estanikanê heme zıwanan dı biyayeyi, teşwışeyi, lejê holê u xırabê, xetakariya insanan, ğelet famkerdiş, meselayê ceni u camêrdan, ehemiyeta familya unsuri muşterek ê. Ze merdum oniyeno qıseydayışê heywanan, dêwan u periyan u hedisayanê natabi merdum vineno kı heme çi semedê insan vıraziyawo. Heme tewirê dêwan, periyan dı ma xu rê qal vani, ma zerra xu dı

27 Cristina Bacchilega, *Perspectives on the Innocent Persecuted Heroine in Fairy Tales*, Western Folklore, C. 52, Num. 1, (Konunpeyin, 1993), r. 2.

qıse keni. Edebiyat dı mubalağa u gırd kerdiş tabii wo, u edebiyat bêmubalağa nêvirazyeno.

Her estanik dı yo qehremano esas, karaktero xırab, hetkarê qehreman nu zi karaktero xırab, yo rayerti, serkotış nu zi xetakerdiş esto. Ze merdum estanik hetê semiyotik tehlil keno merdum vineno kî sewiyaya yoyin dı heqîqet hol nêaysena u ancax pê tehlikerdişê sewiyaya dıyın u hırın estanik hina hol fam bena. Ena estanik dı ehemiyeta wahaê bıaran biyayış, ihmalkarê, bawerê, masumê ra behs beno. Estanikî Zazaki gani hetê ciya ciya metodan u teoriyanê edebiyat bıyeri tehlil kerdiş u estanikanê zıwanan binan dı bıyeri têveranayış.

ÇIMEYÎ

- Aldatmaz, Nadire Güntaş, *Folklorê Kırmancan Ser O*, Roşna, Diyarbakır, 2014.
- Adabeyi, Feyza, *Waye Hewt Biraran, Estanekanê Sêwregî ra*, Vate, İstanbul, 2005.
- Apuhan, Danyal, *Vistunkuni Zazakiye Çewlig dı Bawerî Bêbini*, Tezê Lisanso Berz, Universitaya Bingol, 2015.
- Aydın, Suphi, “*Kéyneka Wayêr Hot Birayon*”, *Welat Şêrq ra Sonik/Marchen aus dem Morgenland*, Landeszentrale für politische Bildung, Hamburg, 2015.
- Bacchilega, Cristina, *Perspectives on the Innocent Persecuted Heroine in Fairy Tales*, Western Folklore, C. 52, Num. 1, Kanunpeyin, 1993.
- Bor, İsmet, *Vistonikê Dadîya Mi*, İstanbul, Roşna, 2013.
- Brownen, Martin-Felizitas, Ringham, *Dictionary of Semiotics*, Cassell Wellington House, London, 2000.
- Chandler, Daniel, *Semiotics-The Basics*, Routledge, Abingdon, 2002.
- Çelker, Xal, *Welat ra Şanikê Şani*, Tj Yayınları, İstanbul, 2005.
- Çiçek, Ali Aydın, *Sayê Marû*, Vate, İstanbul, 2012.
- Eco, Umberto, *Semiotics and the Philosophy of Language*, Indiana University Press, Bloomington, 1984.
- Hilkeci, Memê, “*Weykî w Huwt Birî*”, *Bîrnebûn*, İsveç, 1999, S.7.
- Jones, Steven Swann, *Perspectives on the Innocent Persecuted Heroine in Fairy Tales*, Western Folklore, C. 52, Num. 1, Konun, 1993, r. 13.
- Kurij, Seyîdxan, *Arwûn û Lûy-Sonikî Çoligî*, Nûbihar, İstanbul, 2014.
- Licokic, Mihanî, *Samkan û Deyiranê Licê ra*, Vate, İstanbul, 2007. r.73-86.
- Mahmeşa-Vizêr ra Ewro Istanikê Zazayan*, Vêjyayışê Tiji, İstanbul, 2007.
- Malmîsanij, “*Pira Hewtsera*”, *Folklorê Ma Ra Çend Numûney*, Çapo 2., n.ç., Diyarbakır, 2000.
- Nöth, Winfried (1990), *Handbook of Semiotics*, Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Saussure, (1916/1983), *Course in General Linguistics* (çarnayoğ: Roy Harris), London: Duckworth.
- Wintle, Justin, *Makers of Modern Culture*, Routledge, 2002.